

Planika

Foto France Sluga

PRISPEVEK K OPREDELITVI PLANINSTVA OZIROMA NJEGOVIH OBLIK V OKVIRU REKREACIJE IN TURIZMA*

JURIJ SENEGAČNIK

Planinstvo predstavlja eno najbolj množičnih rekreacijskih aktivnosti v Sloveniji. To je pojav, ki spada v splošno kulturo slovenskega naroda in je pogojen z vrsto geografskih faktorjev in procesov, ki so se odigrali v slovenskem prostoru od sredine 19. stoletja do danes. Planinstvo, ki je odraz tega prostora, se v njem manifestira v različnih oblikah. Skozi njegovo zgodovino so ga obravnavali predvsem z zgodovinskega, v zadnjem času pa tudi s telesno kulturnega, ekonomskega, pa tudi z drugih vidikov.

Zanimivo je, da je bilo do zdaj pravzaprav malo poskusov, kako bi opredelili planinstvo oziroma različne tipe planinskih aktivnosti. Namen tega prispevka je, zbrati in upoštevati nekatere misli in pojmovne opredelitve iz te problematike, ki so jih napisali strokovnjaki iz različnih zornih kotov. V tem sestavku so zapisane le poglavitne misli, torej jih bomo mogli spremljati v skrajšani obliki. Marsikateri izrazi v zvezi s planinstvom so si zelo sorodni, kar vnaša nekaj nejasnosti, ki jih zasledimo tudi v vsakdanji uporabi teh pojmov. Če želimo opredeljevati planinske rekreativne aktivnosti pa moramo povedati tudi nekaj besed o rekreaciji in turizmu.

* Sestavek smo povzeli po diplomskem delu I. Senegačnika z naslovom: Planinstvo v slovenskem prostoru.

Za sodobno slovensko družbo je značilen razpad klasične agrarne družbe in prehajanje v novo, industrijsko družbo. Industrializacija se v prostoru zrcali v dveh pomembnih pojavih — v urbanizaciji in v migracijah. Urbanizacija je geografski proces, v katerem človek zadovoljuje več svojih osnovnih funkcij obstoja. Po socialno-geografski koncepciji spadajo med glavne funkcije delo, bivanje, oskrba, izobraževanje in izraba prostega časa. Slednja se je porodila z nastankom industrijske družbe. Njen pomen in obseg se širita z naraščajočo industrializacijo in urbanizacijo.

Pojem prostega časa so skušali že večkrat definirati. Po definiciji, ki jo je dala mednarodna raziskovalna skupina International Study Group on Leisure and Social Sciences, je prosti čas sestavljen iz števila aktivnosti, v katerih lahko posameznik svobodno uveljavlja svojo voljo, tako da počiva ali pa se zabava ali pa nekativno izpopolnjuje svoje znanje in spretnosti ter povečuje prostovoljno udeležbo v življenju in družbi, potem ko je opravil svoje službene, družinske in socialne dolžnosti.¹ V zvezi z izrabo prostega časa se je uveljavil tudi pojem »rekreacija«, saj označuje del izrabe prostega časa. Vse oblike izrabe prostega časa pa ne moremo šteti za rekreacijo. Pri opredeljevanju tega pojma je veliko težav in tako še danes ne poznamo povsem zadovoljive definicije ali pojmovne opredelitve. Pediček² prispeva naslednjo deskripcijo: »Rekreacija je tista dejavnost, ki prinaša človeku neposredno zadoščenje pri udeležbi v kaki svobodno izbrani razvedrilni dejavnosti.«

Glede na odvisnost od naravnih in družbenih razmer v pokrajini lahko rekreativne aktivnosti razdelimo na več skupin. Jeršič³ deli rekreacijo glede na razpoložljiv prosti čas, v zvezi z organizacijskim vidikom, po stopnji družabnosti in po prostorskih pogojih. Glede na to razčlenitev lahko planinstvo v ožjem smislu opredelimo kot časovno večinoma srednjeročno (poldnevno, eno- do tridnevno), pretežno spontano, neformalno ter na hribovita območja vezano manj družabno rekreacijsko aktivnost, ki poteka večinoma v bližnji okolici in v tako imenovanem izletniškem območju.

Pri opredeljevanju pojma planinstva oziroma pri ločevanju planinstva od sorodnih rekreacijskih aktivnosti naletimo na težave. V zvezi z rekreacijsko aktivnostjo v gorah, katere prvenstvena značilnost je hoja, se pojavljata zlasti dva izraza — izletništvo in planinstvo.

Po Kristanu⁴ izletništvo in planinstvo nista dva različna pojma. Gre pravzaprav za isto dejavnost, vendar se obe aktivnosti vendarle nekoliko razlikujeta po zahtevnosti. Izletništvo lahko jemljemo bolj kot stopnjo ali pripravo za planinstvo, pri njem gre bolj za dejavnost v nižini, planinstvo pa je vezano na gore. Tudi po Anku⁵ se meja med obema aktivnostima ne ravna le po kondicijski zahtevnosti obeh dejavnosti, ampak temelji predvsem na prostoru, kjer se obe dejavnosti razvijata. Planinstvo je usmerjeno praviloma v gorski svet, kjer so sledovi človekove navzočnosti ali njegovega vpliva razmeroma neopazni, izletništvo pa se je omejilo na kulturno pokrajino.

Planinstvo praviloma razumemo kot rekreacijsko aktivnost, ki se izvaja v pokrajini, za katero je značilna velika reliefna dinamika — to je v gorah. Pri tej opredelitvi pa smo nenadoma v dvomih. Označene planinske poti v Sloveniji ne potekajo le po visokem gorovju, ampak tudi po hribovih in gričih ter celo po izrazitih nižinah (npr. Pomurska vezna pot). Glede na to pojma »planinstvo« pravzaprav ne bi mogli omejiti z nobeno posebno nadmorsko višino, nad katero bi lahko govorili le o planinstvu, pod njo pa o izletništvu.

V gorskem svetu so navzoče različne rekreacijske aktivnosti. Nemogoče je potegniti ostro mejo med planinstvom in med drugimi dejavnostmi. Še najlažje bi se temu problemu izognili, če bi upoštevali organizacijski vidik. Planinci so v Slovenij združeni v posamezna PD v okviru osnovne organizacije PZS. V okviru delovanja posameznih PD oziroma PZS bi mogli ločiti 4 osnovne tipe planinskih aktivnosti:

1. Planinstvo v ožjem pomenu besede ali izletništvo v gorski svet (hoja),
2. Alpinizem,
3. Turno smučanje,
4. Popotništvo

Pri tem se znajdemo v dvomu, kako opredeliti nekatere druge rekreacijske aktivnosti, ki jih izvajamo v gorah. In vendar jih imajo pri nas v svojih programih posebne organizacije. Katere aktivnosti so združene v okviru planinske organizacije in katere sodijo v posebna združenja — vse to se tako v zveznem, evropskem ali svetovnem merilu obravnava od dežele do dežele različno. Vsekakor pa pri tem ne moremo mimo naravnih geografskih svojstev posameznih dežel. Alpinizmu zelo sorodna aktivnost — jamarstvo — ima v Sloveniji svojo posebno organizacijo in praktično ni več vezana na planinska društva. Drugod po Jugoslaviji pa jamarji še vedno delujejo v okviru planinstva. Ponekod je tudi smučanje organizirano v okviru planinske organizacije. Nekaterih aktivnosti, ki jih pri nas izvajamo v okviru planinske organizacije, pa ponekod po svetu v tem

okviru ne najdemo. To velja zlasti za različne oblike plezanja oziroma alpinizma. V okviru iste države ali dežele pa se lahko razvije tudi več ločenih planinskih organizacij, ki pokrivajo isto področje.

Točne meje med alpinizmom in planinstvom praktično ni mogoče potegniti. Ta dva pojma drugi alpski narodi različno pojmujejo, kar je pogojeno tudi s fizično geografskimi svojstvi gorskega sveta posameznih alpskih dežel. Pri nas, kjer gore praktično ne presegajo snežne meje in nimamo večjih ledenikov, lahko tudi vse težje dosegljive vrhove osvojimo po nadelanih in zavarovanih poteh. Skoraj brez vsakršnih plezalskih izkušenj jih v ugodnih razmerah lahko osvoji večina normalno razvitih in zdravih ljudi. V centralnih Alpah pa je za osvojitve najvišjih vrhov potrebno znanje v plezanju po nezavarovanem in nezaznamovanem gorskem svetu, kar bi v naših razmerah že šteli za alpinistično dejanje. Na splošno bi lahko rekli, da pod pojmom planinstvo razumemo pešačenje po gorah — po nadelanih gorskih poteh in lahko prehodnem brezpotju, kakor tudi plezanje po zavarovanih plezalnih poteh.

Alpinizem pa zajema gibanje po zelo zahtevnem gorskem svetu, po skalnih stenah, grebenih ter snežnih in ledenih vesinah ali ozebniških, kjer ni označenih poti in kjer je poleg hoje za napredovanje nujno tudi plezanje. Omeniti velja tudi interne kriterije v okviru KA PZS, po katerih v okviru alpinistične dejavnosti evidentirajo tudi turne smuke, zimske pristope nad 2000 m in vzpone v tujini nad 3500 m, čeprav pri teh aktivnostih navadno sploh ne gre za plezanje.

Naslednja aktivnost, ki jo goji planinska organizacija, je turno smučanje. Združuje dve rekreativni dejavnosti — planinstvo in smučanje. Po Kristanu⁶ gre pri turnem smučanju za planinstvo na smučeh, za hojo in smučanje po zasneženem planinskem svetu v različnih snežnih in vremenskih razmerah.

Najmlajša planinska aktivnost pri nas je popotništvo. Za njegov razmah je bila odločilna Ciglarjeva pot kot del mednarodne pešpoti. Popotništvo se izogiblje izrazito gorskih področij in so omejuje na kulturno pokrajino, ki jo je človek že preoblikoval. Po Kmeclu⁷ osnovna fizična dimenzija popotništva ni višina, ampak daljava. Pri planinstvu je cilj vrh, pri popotništvu pa zaradi daljave in odmaknjenosti postaja cilj že pot sama. Po istem avtorju nedoločen cilj, desetine kilometrov dolge etape, daljša ločitev od vsakdanjega socialnega okolja, elementi negotovosti in zmerne tveganja ločijo popotništvo tudi od izletništva. Anko⁸ vidi razliko med tema aktivnostima v prvih, ki jih v obe dejavnosti prinaša trajanje prve in druge. Pri izletništvu gre za hitre, spontane odločitve in razmeroma kratkotrajne, največkrat enodnevne pohode v bližnje in največkrat neznane ali manj znane kraje. To terja večjo pripravo in predvsem več prostega časa, denarja in tudi boljše fizično kondicijo.

Planinstvo štejemo za del turizma. Na vprašanje, kaj je to turizem, je bilo postavljenih že veliko opredelitev z različnih zornih kotov. Naj navedemo njegovo definicijo, ki sta jo sestavila znana turistična raziskovalca Hunziker in Krapf in jo je kasneje prevzela tudi mednarodna turistična zveza. Definicija se glasi: »S pojmom turizem označujemo vse tiste odnose in pojave, ki nastajajo zaradi potovanja ali bivanja nedomačinov (tujcev), vendar vzrok za to bivanje ali zadrževanje ne sme biti začasno ali stalno opravljanje neke dejavnosti.« Pogosto ga delijo na zdraviliški, letoviški in rekreacijski turizem.⁹ Prvi dve obliki sta dolgotrajnejši, medtem ko je rekreacijski oziroma izletniški turizem kratkotrajnejši. V gorskem svetu se pravzaprav srečujemo z vsemi temi tremi oblikami. Razlikujemo več vrst turističnih krajev, kot so središča republik, zdraviliški, obmorski in gorski klimatski kraji pa drugi turistični kraji.

V tem sestavku nas zanima turizem v gorskem svetu, kjer bi lahko govorili tudi o gorskem oziroma planinskem turizmu. Turiste bi lahko v gorah razdelili na dve kategoriji. Prvo skupino sestavljajo tisti, ki izvajajo v gorah določeno fizično aktivnost oziroma aktivno rekreacijo. Karakterizira jih velika mobilnost. Zelo malo časa bivajo v planinskih domovih, kjer vadno le prenočijo in gredo naslednjega dne naprej. Zadovoljujejo se s skromnimi receptivnimi kapacitetami. To skupino bi lahko imenovali planince. V drugo skupino pa spadajo tisti, ki želijo svoj prosti čas preživeti v gorskem svetu brez večje fizične aktivnosti, ne da bi se dosti oddaljevali od mesta, kjer začasno bivajo. Imenovali bi jih lahko planinski oziroma gorski turisti, čeprav bi lahko pravzaprav tako poimenovali tudi prvo skupino. Oboji namreč izpolnjujejo osnovni pogoj za definicijo turista, to je začasno potovanje za 24 ur ali več v kraj, kjer nimajo svojega stalnega bivališča. Planinski turisti iz druge skupine navadno dalj časa bivajo v gorskem svetu ali na njegovem obrobju v turističnih objektih, ki navadno nudijo mnogo več kot zgolj spanje in hrano, ki sta na voljo v planinskih postojankah.¹⁰ Prva skupina turistov spada v okvir rekreacijskega, druga pa bolj v okvir letoviškega turizma.

Planinstvo je dinamičen pojav, ki z razvojem neprestano dobiva nove oblike. Zanj so torej preoblikovanja značilna. Ta sestavek tako problematiko še šteje nedorečeno in torej dopušča še druge možne dopolnitve.

Citati in literatura

1. Cosgrove Isobe, Jackson Richar, The geography of recreation and leisure, London 1972, str. 13.
2. Pediček Franc, Pogledi na telesno vzgojo, šport in rekreacijo, Ljubljana 1970, str. 404.
3. Jeršič Matjaž, Debelak M., Rekreacija, Zasnova uporabe prostora, RPP za območje SR Slovenije, Ljubljana 1976, str. 19, 20.
4. Kristan Silvo, Športna turistika, VŠTK, Ljubljana 1979, str. 39, 129.
5. Anko Boštjan, Popotništvo kot nova rekreativna dejavnost pri nas, Planinski Vestnik 12/1979, str. 867, 868.
6. Kmecl Marko, Analiza popotnikov, Planinski vestnik 12/1979, str. 862.
7. Vrišer Igor, Regionalno planiranje, Ljubljana 1978, str. 313.
8. Vrišer Igor, Regionalno planiranje, Ljubljana 1978, str. 313.
9. Berljak Darko, Planinarstvo kao tradicionalni oblik turizma. Diplomaska naloga, Fakultet ekonomskih nauka, Zagreb, 1976, str. 23, 24.

